

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА ГРОМАДА В АМЕРИЦІ
ПОЛІТИЧНО-НАУКОВА БІБЛІОТЕКА Ч. 8

МАР'ЯН ЗОРЕСЛАВИЧ

УКРАЇНСЬКИЙ РОБІТНИЙ ЛЮД
У БОРОТЬБІ ЗА НАЦІОНАЛЬНУ
ДЕРЖАВУ

ЧАСТИНА ДРУГА

1953

НЮ ЙОРК

ДЕТРОЙТ

СКРЕНТОН

КНИЖКА — ЦЕ ЗБРОЯ

В ПСИХОЛОГІЧНИЙ БОРОТЬБИ

Значіння доброї книжки про українські справи оцінила Українська Вільна Громада в ЗДА, яка від 1949 року діє для оборони української визвольної і зокрема демократичної справи. В своїй Науково-Політичній Бібліотеці вона видала такі книжки:

1. СТЕЖКАМИ НА ГОЛГОТУ. Винищення в Україні мільйонів людей терором та штучним голодом в 1929-33 роках. Написав Дмитро Соловей. Сторін 88.

2. ГЕТЬМАНСЬКИЙ РЕЖИМ В 1918 РОЦІ ТА ЙОГО ДЕРЖАВНО-ПРАВНА ЯКІСТЬ. Написав Д-р М. Стахів. Сторін 60.

3. ДОМАШНІЙ ВОРОГ. Як боротися проти ворожої підривної акції? Написав Никон Наливайко. Сторін 72.

4, 5 і 6. ПЕКЕЛЬНА МАШИНА В РОТТЕРДАМІ. Історія убивства полк. Євгена Коновальця. Частини Перша, Друга й Третя. Написав Ярослав Кутько.

Разом ці три частини сторін 160.

Кожна книжка коштує по 40 центів. Замовляйте їх для себе і для поширення серед читаючого громадянства. Цим причинитеся до скріплення української визвольної боротьби та до поширення ідей української політичної та суспільної демократії.

Замовлення книжок і запити в справі ближчих інформацій про Українську Вільну Громаду посилайте на адресу:

Ukrainska Vilna Hromada, Scranton Branch

524 Olive St., Scranton 10, Pa.

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА ГРОМАДА В АМЕРИЦІ
ПОЛІТИЧНО-НАУКОВА БІБЛІОТЕКА Ч. 8

МАР'ЯН ЗОРЕСЛАВИЧ

УКРАЇНСЬКИЙ РОБІТНИЙ ЛЮД
У БОРОТЬБІ ЗА НАЦІОНАЛЬНУ
ДЕРЖАВУ

ЧАСТИНА ДРУГА

1953

НЮ ЙОРК

ДЕТРОЙТ

СКРЕНТОН

Copyright 1953. All rights reserved.

Printed in the U. S. A.

До видання цієї книжки причинився видатним грошовим вкладом ІВАН і АННА БАРАН із Понд Едди, Н. Й., за що їм належить прилюдне признання і подяка від усього свідомого українського суспільства.

З друкарні Народної Волі — органу
Українського Робітничого Союзу
524 Olive Street, Scranton, Pa.

“УКРАЇНА ІРРЕДЕНТА”

Перед провідниками соціалістичних партій, як бачимо, крім соціального питання, виринали й національні, зв'язані тісно із змаганням до своєї самостійної держави. Ці питання обробив і обґрунтував Юліан Бачинський спочатку в окремих статтях в “Народі” п. н.: “По поводу еміграції”, а потім в окремій книжці п. н. “Україна Ірредента”, що вийшла 1892 р. Він, розглядаючи тодішнє національно-політичне і соціально-економічне положення українського народу в Австро-Угорщині і Росії, прийшов до висновку, що наступила доба пролетаризації і націоналізації робітника. Класова боротьба, яка ведеться за поліпшення соціально-економічного положення, каже Ю. Бачинський у згаданій книжці, в тім випадку і української пролетарської верстви, набере з часом і національного характеру через зростання національної свідомости пролетаріату, яку буде поширювати інтелігенція. Впарі з цим прийде, твердить він, до політичної боротьби, а це знову викличе потребу партійно-політичної організації на нових зразках. Зродження і ріст українських змагань приведе до визволення з соціально-національного утиску та бажання відірватися від чужої державно-пануючої системи. Україна ступила на шлях повного, остаточного відірвання від насильного злучення з чужим державним осередком, і змагає до державної самостійности.

Мати свою державну й політичну самостійність це, на думку Ю. Бачинського, передумова повного існування української нації. Він пророкував, що на руїнах тюрми народів Росії і Австрії “рішиться й Україна, розкута проголосить і вона своє слово, і вона

упізнеться тоді різко о своє право до життя. Настає тоді страшний час, каже він. Мов грім загукає над Україною проймаючий оклик мести, історичної відплати. Тоді виложить вона одверто на стіл своє право до життя, право на політичну самостійність, право бути своїм паном у своїй власній хаті. Україна тоді буде вільна, велика, політично самостійна, одна нероздільна від Сяну по Кавказ". (Україна ірредента, стор. 71-72).

Думки, висловлені Ю. Бачинським, не сходили вже не тільки з уст сучасників на всяких зборах і вічах, але їх вставляли в свої програми і українські політичні партії. Перша Українська Радикальна Партія на своєму з'їзді 1895 р. у Львові поставила зовсім ясно, що "здійснення усіх її соціалістичних ідеалів можливе при політичній самостійності українського народу і повнім неограниченим праві його рішати самому у всіх справах його дотикаючих".

ОСНУВАННЯ УКР. СОЦ.-ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПАРТІЇ

Питання організації українського робітництва в окрему партію у світлі згаданих подій і думок стояло так отверто, як ніколи. Комітет довірочних зборів робітників у Львові, щоб це питання зпопуляризувати, взявся за реалізацію ухвали другої точки, себто за видавання газети. Дня 1. І. 1897 р. вийшло перше число п. н. "Робітник, орган руської соціально-демократичної партії". Але в передовиці п. н. "Наші цілі" Микола Ганкевич, якому комітет був доручив редакцію, пішов по власній лінії. Він писав, що для "нас Українців тим симпатичніший прапор соціальної демократії, що на нім видніє знам'я свободи національної..." Він намагався якось оминати всі ці прикрі справи, що їх підносив комітет у "Поклику", та переконував, що "соціальна демократія є проти

неволення одної нації другим народом, знаючи, що гніт такий деморалізує як самого гнобителя так і гноблений народ і виходить на користь тільки пануючим верствам гегемонів". Він не говорив нічого про самостійність українського народу, в нього вигляд "на кращу будучність українського народу, запорука його свобідного розвою і його політичної самостійности, лежить в політичнім освідомленні українського люду, лежить в як найширшім розвою соціялізму і руху робітничого на Україні".

Справу організації українського робітництва в окрему партію, як бачимо, дусив М. Ганкевич, який був членом Галицької Соціал-Демократичної Партії і в 1897 р. з її рамені кандидував на посла проти Івана Франка.

Український робітничий рух знову опинився у хвості польської соціал-демократії. Спроби Яцка Осталчука і Д-ра Яросевича на VII з'їзді 1898 р. перезвати УРП на Українську Соціал-Демократичну Партію, не довели до ніякого успіху. Коли їх внесення перепало, Др. Яросевич, який рік раніше на з'їзді у Відні, в готелі Вімберг, перед членами австрійської соціал-демократичної партії заявляв, що "українські радикали стоять на ґрунті соціал-демократичної партії і її програми" — склав заяву, що соціал-демократи виступають з Української Радикальної Партії.

Перед цими, що покинули Українську Радикальну Партію, стояло питання, що робити дальше. Над цим же думали ті Українці, що були членами Галицької Соціал-Демократичної Партії, бо з'їзд цієї партії перезвав її на "Польську Соціал-Демократичну Партію Галичини і Шлезька."

Виринула необхідність заснувати окрему партію українського робітництва, що й сталося 18. IX. 1899

р. Партію названо “Українська Соціал-Демократична”, а програму рішено прийняти австрійської соціал-демократії, себто марксівську.

З приводу новозаснованої української партії Франко писав: “Недовго ждати, а будемо мати (а властиво вже й маємо) формальну релігію, основувану на догмах ненависти та клясової боротьби. Признаюся, я ніколи не належав до вірних тої релігії і мав відвагу серед насміхів і наруги її адептів нести сміло свій стяг старого, щиро людського соціалізму, опертого на етичним широкогуманнім вихованні мас народніх, розповсюдненні освіти, науки, критики, людської та національної свободи, а не на партійнім догматизмі, не на деспотизмі проводирів, не на бюрократичній регляментації всієї людської будущини...”

УКРАЇНЬСЬКА НАЦІОНАЛ-ДЕМОКРАТИЧНА ПАРТІЯ

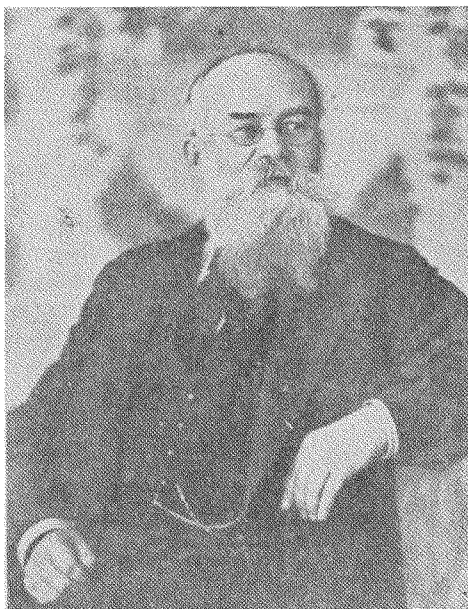
По виході марксистів з УРП, залишилися в ній ще націоналісти, які майже за місяць, 27. XII. того ж року, опустили також її ряди й заснували т. зв. Українську Національно-Демократичну Партію. Важну роль в організації відіграв проф. Михайло Грушевський, який саме тоді приїхав був до Львова в справі організації Українського Наукового Товариства та видавання “Літературно-Наукового Вістника”. В тому часі Франко знаходився у тяжкому положенні: він зазнав невдачі у виборах, йому відмовили праці професора на університеті, Поляки нападали на нього за статтю у часописі “Ді Цайт” про Міцкевича п. н. “Діхтер дес Ферратес” й усунули його з редакції “Курієра Львовского”, і т. д. Через те проф. Грушевському вдалося приєднати його до нової партії.

Виступлення Франка з УРП зробило велике враження не тільки внутрі партії, але й серед загалу по-

ступової інтелігенції, яка масово потягнула в нову партію, де був Франко.

Своє виступлення з УРП він у передмові до збірки “З вершин і низин” старається оправдати словами:

●
**МИХАЙЛО
ГРУШЕВСЬКИЙ**
●

“...скрізь і завжди у мене була одна провідна думка — служити інтересам мого рідного народу та загально-людським поступовим, гуманним ідеям. Тим двом провідним зорям я, здається, не спроневірився доси ніколи і не спроневірюся доки мого життя. Може власне тому, що я непохитно стояв на тих основах і йшов за тими провідними зорями, я не міг

удержатися на все ані при галицьких русофілах, ані при галицько-українських народовцях, ані при галицько-українських радикалах, ані при польських демократах та поступовцях, ані при німецьких поміркованих соціялістах, ані при соціал-демократах польських, німецьких та українських, завше виходив з їх рядів, коли побачив у них недобір, чи то сумління, чи то знання, чи то почуття обов'язку”.

Вступивши до Української Національно-Демократичної Партії, Франко спочатку написав для неї кілька статей в “Ділі” та дав широке пояснення її програми в “Свободі”, але пізніше він мовкне і незаметно усувається від усякого політичного життя. Одначе по пару роках він побачив, що його місце таки в рядах тої організації, якій він колись віддав свої найкращі роки життя. Тому він назад вертається до Української Радикальної Партії, оповіщуючи окрему статтю, в якій подає причини свого повороту. З її рядів він уже не виступив аж до самої смерти.

УКРАЇНСЬКИЙ РОБІТНИЧИЙ РУХ НА ШЛЯХУ НАЦІОНАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ І ДЕРЖАВНОЇ САМОСТІЙНОСТІ

Із заснуванням УСДП були всі дані на те, що ця партія всеціло займеться організуванням українських робітників. Та, на жаль, вона не здійснила свого завдання з наступних причин: 1) Вона непотрібно звертала головну увагу на селянство і там шукала опертя, хоча на селі діяли вже УРП і УНДП. 2) Її провідники психологічно були більше зв'язані зі селом як з містом, бо самі вони були селянськими та священничими синами. 3) Невеличка групка, такі як Микола Ганкевич, Вітик і др., хоч психологічно близькі були міському робітництву, але на них тяжів

так сильно вплив польської культури, що їм тяжко було пірвати зв'язки з Поляками та їх організаціями. 4) Попередній вплив польських робітників на українських був такий сильний, що багато робітників, які були слабо або й зовсім національно не свідомі, ставилися байдуже до своєї української партії. 5) В самій УСДП бракувало людей до т. зв. малої, щоденної організаційної та культурно-освітньої праці.

26-го січня 1907 р. увійшов у життя новий закон про вибори до австрійського парламента, який зніс курії і признавав виборче право кожному повнолітньому громадянину, що скінчив 24 роки. Щойно від тоді починає формуватись нове обличчя українського суспільства. Українське дрібне міщанство організується і щораз відважніше починає уважати себе речником вимог для українського населення в місті. Творяться міщанські спілки з метою організування національного кредиту, промислу, торгівлі й продукції. Розпочинається боротьба за українські школи, за права української мови в урядах, за написи і таблиці українською мовою, за прийом українських людей на працю до урядів і т. п.

Національне пробудження українського міщанства мало чималий вплив і на українське робітництво. Українські робітники починають творити свої допомогові каси, кооперативні склепи, професійні організації та культурно-освітні товариства. А коли були розписані вибори до австрійського парламента, серед робітників запанувала думка йти до виборів самостійно. Тоді то й перший раз прийшло до конфлікту з польською соціалістичною партією і українськими соціал-демократами. Цей конфлікт міг дати поважні наслідки, але тодішній провідник УСДП, Микола Ганкевич, його не використав. Він був вірний партійній структурі, постановам Віденського конгресу та

принципові “національна самостійність на низах — інтернаціональне з’єднання назовні і на зерхах”. За ним ішли С. Вітик і Мелень. Проти такої політики Миколи Ганкевича створилася опозиція, яку очолювали Ю. Бачинський, Порфір Буняк, В. Старосольський, В. Левинський, Лев Ганкевич. На партійній IV конференції 12 і 13 червня ухвалено статут і більшістю голосів рішено закладати місцеві комітети УСДП. Тим самим визначено, що УСДП є незалежною партією від ППСД. З того приводу в часописі “Наш Голос”, Львів, ч. 11-12 1911, опозиція писала: “Хочемо бути правдивою партією українського пролетаріату, виразником і представником цілого українського робітництва”.

Але як тільки почали появлятися Місцеві Комітети УСДП, львівські провідники ППСД накинулися на них як на “сепаратистів” і “шовіністів”. Розпочалася завзята боротьба, яка покінчилася перемогою українських робітників. Польські соціалісти рад-не-рад мусіли погодитися з фактом самостійної української організації.

За три роки організаційної праці українського робітництва були досить поважні здобутки: зорганізовано 11 Місцевих Комітетів УСДП, засновано 9 культурно-освітніх товариств та видавано часопис “Наш Голос”.

В 1910 р. писав у “Робітнику” Лев Юркевич: “Робітнику! Ти належиш до української нації, нації пригнобленої і безправної! Отож спізнай себе її членом та зрозумій, що твоя нація доти буде в неволі, доки члени її мовчатимуть і по рабськи терпітимуть національні знущання”. Такі і подібні заклики глибоко западали в пам’ять і серця українських робітників та робили їх з кожним днем свідомішими. Зі зростом національної свідомости серед українського ро-

бітництва щораз то сильніше назрівали і протиріччя в робітничому русі на національно-політичному і державному ґрунті між українським та польським робітництвом. Польська Соціал-Демократична Партія в Галичині під-впливом Польської Партії Соціалістичної, що діяла в Польщі під Росією, почала щораз виразніше висувати ідею відбудови “історичної Польщі” з загарбанням українських земель. Українські робітники гостро виступили проти того імперіялізму і в спільних організаціях виділялися у окремі секції, творили свої професійні організації та видавали свої часописи, як “Робітник” на фабриці тютюну, “Залізничник” і т. п.

Микола Ганкевич і Вітик, побачивши, що праця йде і без них, знову повернулися до УСДП, але користи з них вже не було. Конфлікт зростав вже не тільки між Польською Соціал-Демократичною Партією, але й між групою Миколи Ганкевича та опозицією. До отвертої боротьби прийшло в 1911 р., коли в “Нашому Голосі” Ю. Бачинський помістив статтю л. н. “Взаїмні відносини соціал-демократичних партій української і польської, в Східній Галичині”.

В статті поміщено не тільки багато матеріалу про взаїмовідносини обох соц.-демократичних партій, української і польської, але також багато написано про Миколу Ганкевича, Вітика і Меленя, закидаючи їм те, що вони тримають український робітничий рух у хвості польського та не дають йому усаможиттєвитися. Ю. Бачинський писав ясно й отверто, що “партія мусить раз скінчити з тою дволичністю, якою ознаменувала вона себе через партійний гермафродитизм і її офіційних представників, т. М. Ганкевича і С. Вітика, і мусить скинути з себе знам'я рабства супроти польської партії. Партія мусить стати раз на власних ногах. І про те мусить вона ска-

зати т. М. Ганкевичові і С. Вітикові: або тут — або там”.

Дня 29. I. 1911 р., на довірочній партійній конференції у приявності 62 дел. з Галичини і Буковини в справі, що її у пресі порушив був Ю. Бачинський, ухвалено резолюцію зі закликом до всього українського робітництва “віддати свій час і сили українській партії” та закладати по всіх місцевостях, селах і містах Місцеві Комітети УСДП і через них перевести, особливо по фахових організаціях, політичну приналежність українського робітництва через вплачування партійного податку”.

Такої резолюції не сподівалися М. Ганкевич і С. Вітик. Вона була сильною поразкою для них, давала гідну відповідь польським соціялістам та ставила український робітничий рух щораз сильніше на певний шлях національно-політичної і державної самостійності. Вони почали докладати усіх зусиль, щоб повалити цю резолюцію, що їм і вдалося на IV з’їзді УСДП 3 і 4 XII. 1911 р. Сталось це тому, що група Миколи Ганкевича стягнула собі відповідних делегатів, які не відбивали робітничих настроїв. Тоді формальна меншість у числі 32 делегатів покинула з’їзд і на окремій нараді створила окрему ексекутиву партії. В УСДП настав розкол, що затягнувся до 1914 р. Існувало фактично дві УСДП: одна в злуці з польськими соціялістами, друга — самостійно. Цей розкол, хоча шкодив організаційно партії, але спричинився до піднесення національної свідомости серед українського робітництва.

СПІЛЬНИМ ФРОНТОМ ЗА САМОСТІЙНУ УКРАЇНУ

Дуже подібно, як на Захід. Землях України, представлялася справа національного пробудження українського робітництва і в Східній Україні. Як там, так і

тут ця справа зв'язана з одною і тою самою особою — Михайлом Драгомановом. Як там, так і тут першими піонерами політичного українства була студентська молодь. В тайних гуртках цієї молоді зродилася думка оснувати таке товариство, яке ставило б собі

●

ЛЕСЯ УКРАЇНКА

сестринка Михайла Драгоманова, активна діячка українського соціал-демократичного руху

●

за мету ширити самостійницькі ідеї та національну свідомість серед широких мас. Нагодою до цього послужила прогулька невеличкого гуртка студентської молоді на могилу Тараса Шевченка, де й в 1891 р. основано 'Братство Тарасівців'.

Основне завдання, що його перед собою ставили "Тарасівці", — було визволитися від російських впли-

вів, служити своєму народові та змагати до самостійної України. Ці свої завдання вони в 1893 р. сформулювали в шести точках і видрукували у львівській "Правді". У декларації писалося, що "Братство Тарасівців" змагає до:

1) Розбиття російських кайданів та визволення російських народів з-під гнітучого їх деспотизму і централізму.

2) Віджити і виробити серед інтелігенції й народу українські національні почуття.

3) Дбати про добробут народній.

4) Працювати в дусі такого ладу, де не буде місця ні визискувачеві, ні визискуваному, а буде місце цілоукраїнській національній родині.

5) Віддати всі свої сили на те, щоб визволити свою націю.

6) Ми стоїмо за повну автономію всіх народів (Росії).

Хоч, як бачимо, "Тарасівці" не говорять нічого про повну самостійність української держави, але це, що вони сказали, мало вплив на тогочасні угруповання: українофілів, соціалістично-драгоманівське і революційно-соціалістичне студентство та інтелігенцію. Дмитро Антонович, згадуючи ці часи, в "Робітничій Газеті", Київ 1918 р. ч. 335, писав: "І от поступова українська молодь, прислухаючись до галицького життя, почала солідаризуватися, по поступовішим її колам, з радикальною партією, родившоюся під впливом Драгоманова. Ціла студентська громада в Києві в 1893 — 4 роках, під проводом молодого поета і студента філософії, Івана Стешенка, настроїлась проти виключного культурництва і аполітичності українського руху і за прилучення до українського політичного радикалізму".

Величезну ролю у ширенні національно-політич-

ної та державницької ідеї відіграли тоді часописи, що виходили у Львові, такі як “Народ”, “Хлібороб” та журнал “Житте і Слово”. Крім того в цих часописах співробітничали всі майже тодішні політичні діячі, письменники та журналісти, які стояли за поступом у всьому народньому житті. Гуртування поступових людей і участь їх у львівській пресі, що ми про неї згадували, приводило і до гуртування читачів, що діставали ці часописи нелегальною дорогою, довкола цих ідей, що їх поклала була в свою програму Українська Радикальна Партія.

Україна покривалася сіткою студентських і гімназійних гуртків, і не було вже сили, щоб здусити велике прагнення молоді боротися за краще майбутнє свого народу. Чотири роки по розв'язанні “Тарасівців” харківська “Українська Студентська Громада” від імені студентських і гімназійних гуртків заявляла, що вона ставить собі за ціль “боротьбу за долю свого народу, за поліпшення його матеріального добробуту та проти національно-політичного рабства — за право “жити господарем на своїй власній землі”. В 1899 р. ця сама Українська Студентська Громада в Харкові в своїх “оповіщеннях до членів” повідомляла, що обов'язком кожного її члена є:

1) Спинити шкідливе і згубне для нашої нації винародовлення студентської молоді в Україні і навести всіх студентів до служіння інтересам українського народу.

2) Довести до відома як народньої маси, так і інтелігенції, що лихий соціально-економічний і культурний стан нашого народу залежить від його національного і політичного рабства, як безпосереднього наслідку російського абсолютизму.

За короткий час студентські і гімназійні громади набрали величезного значіння. Вони стали угольним ка-

менем майже всіх, згодом заложених, українських організацій та партій. За доказами далеко шукати не треба, бо саме в тому ж Харкові, де була так дуже активна Українська Студентська Громада, в лютім 1900 р. засновується перша на Схід. Землях України новітня політична організація під назвою Революційна Українська Партія (РУП).

РЕВОЛЮЦІЙНА УКРАЇНСЬКА ПАРТІЯ

Історія розвитку Революційної Української Партії, каже Ісаак Мазепа у книжці “Підстави нашого відродження” — це одна з найяскравіших ілюстрацій того стану занепаду, в якому все ще й після Драгоманова залишається українська національно-політична думка на Наддніпрянській Україні. Українська політично настроєна молодь до певної міри самотужки взялася тепер, після смерти Драгоманова, за те, щоб вивести українську справу на ширший, політичний шлях боротьби за волю України. Але знову, як і колись за Кирило-Методіївського Братства, а потім за Драгоманова, найбільшою перешкодою для політичної організації був царський режим. Крім того, слабкі українські сили не могли конкурувати з діяльністю та впливом російських революційних організацій, що провадили свою працю також на Україні”. Для кращого зрозуміння повище сказаного, ми пригадаємо, в якому організаційному стані знаходилося російське суспільство, а побіч нього українське.

В російському суспільстві довший час діяли народники, що були 1878 р. зорганізовані в партію “Земля й Воля”. В українському суспільстві в тому часі діють таємні студентські громади. Багато членів студентських громад — Українців — бере активну участь в російській партії. В 1879 р. “Земля й Воля” розколо-

лася на дві частини. Одна прийняла назву “Черний перedel”, друга під проводом Желябова назвала себе “Народная Воля” і в програму свою вставила збройну боротьбу й терор, як необхідні передумови повалення царизму. Рівночасно в Росії під впливом західно-європейських соціал-демократичних партій починає ширитися також соціал-демократичний революційний рух. Російська соціал-демократична партія, що повстала з партії “Черний перedel” під проводом Плеханова, прийняла програму, що була вироблена на з’їзді в Ерфурті. Маніфестуючи свою “європейськість”, вона потрапила захопити й поважну частину української молоді та робітництва.

Тимчасом Революційна Українська Партія була організована без виразної програми і провадила свою діяльність на основі книжки “Самостійна Україна”, що її склали члени основники Д. Антонович, Б. Камінський, М. Руссов, Л. Мацієвич, Ю. Колляр, О. Коваленко, Д. Познанський та нечлен М. Міхновський. В книжці “Самостійна Україна”, що вийшла друком у Львові, заходом В. Старосольського і Е. Косевича в друкарні польських соціалістів, в популярній формі аргументується право на самостійність України “боротьбою зрабованих націй” проти націй гнобителів. “Ми, писалося в цій книжці, визнаємо, що наш нарід теж перебуває у становищі зрабованої нації”. Україну зрабувала Росія 1654 р., “коли Українська Республіка злучилася з московського монархією політичною унією . . . Московські царі чи імператори не виповнювали своїх обов’язків по конституції 1654 року і поводяться нині з нами так, наче Переяславська Конституція ніколи й не існувала. Вони чинять з нами так, наче наша нація зреклася своїх державних прав, віддалася на ласку російським імператорам і згодилася поділити однакову роллю з Росіянами, що самі собі

обрали царів. Але наш нарід ні сам, ні через своє правительтво ніколи не давав такої згоди і ніколи не зрікався прав, що належаться йому по Переяславській Конституції”. (М. Міхновський “Самостійна Україна”, На чужині 1948, стор. 18 і 22).

Добути належні права, привернути “права визначені Переяславською Конституцією 1654 року з розширенням її впливу на цілу територію українського народу в Росії” бере на себе українська інтелігенція третьої формації, зорганізована в РУП, і це “її найближча мета”. Брошура закінчується заявою, що “ми візьмемо силою те, що нам належить по праву, але віднято в нас теж силою. Наша нація довго нездужала, але нині вже стає до боротьби. Вона добуде собі повну свободу і перший ступінь до неї: Переяславська конституція”. (М. М. “Самостійна Україна”, На чужині 1948, стор. 30).

Потопання політичних прав, гарантованих Переяславською конституцією російськими царями, як кажеється у брошурі “Самостійна Україна”, змусило ініціаторів-основників РУП зійтися до купи, згромадитися в одну сім’ю перейняту великим болем і жалем до тих страждань, що вщерть виповнили народню душу та на своїому прапорі написати “Одна, єдина, нероздільна, вільна, самостійна Україна від гір Карпатських аж по Кавказькі”. (М. М. “Самостійна Україна”, На чужині 1948, стор 25).

Виступ РУП з брошурою і гаслом “Самостійна Україна” та проголошення домагання в ній повернення прав загарантованих Переяславською конституцією було справді велике революційне діло, але голос її лунав глухо серед політично темних міст і сіл на Україні. Робітництву й селянству більше промовляли до розуму політичні програми, які говорили ясно про їх життєві щоденні справи, які кликали до боротьби,

до страйків за краще життя і зміну політичного та суспільного устрою, як “привернення прав, визначених Переяславською конституцією, що про неї мало хто й знав.

Велике бажання йти спільним фронтом за самостійну Україну разом зі селянськими й робітничими масами серед членів РУП під впливом подій, що склалися тоді в Росії й на Україні, пригасає і верх бере погляд, що необхідно зосередити всі революційні сили для знищення насамперед царського самодержавія. Думалося, що з поваленням режиму і встановленням демократичного устрою настануть кращі умови життя для всіх народів, в тому і для Українців.

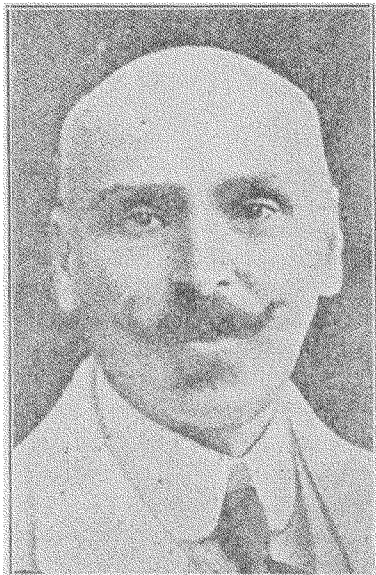
Під впливом цих настроїв на другому з'їзді РУП зарисовуються три течії: перша національно-демократична, яка відкидала усякий соціалізм, друга, революційна, що співчувала російському народництву, й третя, що стояла за самостійне існування партії з гаслом національного самоозначення України. В 1904 році на з'їзді РУП прийшло до повного розколу на дві частини: Одна група РУП під проводом Миколи Порша станула за самостійне існування партії і самоозначення України, а друга під проводом М. Меленевського — була за з'єднанням з російською соціал-демократичною партією. В 1905 р. виділяється третя група національно-демократична, яка була під сильним впливом М. Міхновського, і створює Українську Народню Партію.

РОСІЙСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ 1905 РОКУ І ЇЇ ВПЛИВ В УКРАЇНІ

Широка діяльність російських політичних партій перед 1905 роком і їх активність в 1905 році відбилися сильно на Україні серед широких селянських і ро-

бітничих мас. Кличі “земля і воля”, “фабрики і заводи працюючим” — поривали за серце селянство і робітництво, малювали в їх думках рожевими фарбами краще життя.

Ці передреволюційні настрої широких українсь-

●
**МИХАЙЛО
КОЦЮБИНСЬКИЙ**
●

ких зубожілих мас прекрасно увіковічив у своїх творах Михайло Коцюбинський. От у “ціпов’яза” Семена загіздилося питання: “Чого ж це Бог сотворив одного чоловіка, а не двох: пана й мужика? Чого це так? Чого? (М. Коцюбинський, “В путах шайтана” стор. 24). І “розпалена уява Семенова переносить його в пришлі часи, в тії часи, коли людям стане тісно на своїх ґрунтах, коли зубожілі, голодні

— вони враз з усіх грудей скрикнуть: “Смерти нам або поля”. Карпо в оповіданні “По-людському” приходить до думки, що “людині по-людському слід жити”. “Дивлюсь я, каже він, на наше життя, і аж страх мене огортає. Цілий вік у ярмі, мов худоби-на яка, кожен норовить тебе запрягти та ще й поганяє... А що з того маємо: ні спочинку, ні страви людської: куліш та борщ нісчимний... В хатах тісно, поросята та телята вкупі з дітьми зимують, грязь, дихати нічим, нездорово... А ми ж люди, не свині у хліву”. (М. Коцюбинський “По-людському”, стор. 11).

Цілу галерію образів, цілу скалю почувань, настроїв, думок та характеристику різних осіб дав Коцюбинський у творі “Фата моргана” та показав в особі Хоми Гудзя, до чого може довести анархія і пробуджена стихія, що виростає серед злиднів і темноти. Він в уста Хоми вкладає слова: “Ти думаєш, що ти людина? Собака ти, та й вже... Наша доля така — робім і грудьми, та не будемо людьми”. Єдиний вихід з того положення бачить Хома в знищенні усього. “Таку злість, він каже, в собі почувую, аж душа пашить... як запече, як запече — так взяв би в руки довбню та й перебив би усіх... Одного за те, що п’є людську кров, а другого, що боронить... А потому підпалив би, щоб усе огнем взялося та попелом розвіялось, щоб тільки лишилась гола земля та ясне сонце”. (М. Коцюбинський “Фата моргана”, 1948, стор. 14-15).

Під впливом ось таких і їм подібних настроїв українські політичні партії дають перевагу в своїх програмах і діяльності соціальному питанню. Вони помалу відходять від самостійності України і на її місце висувають автономію. Навіть така партія як “Українська Народня Партія”, що свій орган назва-

ла так, як називалася брошура РУП, “Самостійна Україна”, у своїй програмі 1906 р. писала: “Ясно, що для України Російської вигідніша сама вузька автономія, як теперішнє безправ’я... Ідучи до певної незалежності українського народу, до здобуття останнім права повного самоозначення, ми підпираєм і автономні вимоги українських партій. Самостійна Республіка України в будуччині мусить бути спілкою вільних і самоуправних українських земель, що різняться умовами життя... Будуємо і боремося за Самостійну Україну зовсім не для того, аби в ній панували капіталісти, хоч українські. Увесь час боротьби не забуваймо, що єдино соціялістичний ідеал може остаточно задовольнити український пролетаріят і взагалі український люд”. Українська Народня Партія писалося далше в програмі, визнає соціялістичний ідеал яко єдиний, який може остаточно задовольнити український народ і інші народи. Знищити визиск, безправ’я, знищити устрій, збудований на насиллі, примусі, нерівності і пануванні. Цей ідеал такий: взагалі зняв’я виробу — фабрики і заводи на землі, оселеній українським народом, мусять належати Українцям-робітникам, а земля Українським хліборобам. (Програма У .Н. П. 1906 р., Чернівці).*)

“Українська Радикальна Партія” на Надніпрянщині у своїй “Плятформі” писала: “Кожна національність, з яких тепер складається Росія, мусить мати автономію на своїй території з окремою краєвою

*) Зверніть увагу на те, що цю програму партії писав М. Міхновський, який також був провідником її. Теперішні члени ОУН обох фракцій реклямують М. Міхновського, як батька свого націоналізму, але промовчують його програму в силі його віку.

репрезентаційною радою, якій належатиме право видавати закони й порядкувати у всіх справах у межах цієї території” В уступі “Чого нам треба” писалося: “Коли ж би показалося, що українському народові не дали автономії, або хоч і дали б, та держава мішалась би до його справ і не дозволяла б нашому народові порядкувати собою так, як він хоче, і завести такий лад з землею, фабриками й заводами, як тут писано, тоді українському народові неминуче доведеться відокремитися від Росії і завести свою Українську Демократичну Республіку”.

Подібні думки знаходимо у спільно виданій програмі об’єднаної “Української Народної Партії” з “Українською Радикальною Партією”. Там дослівно писалося: 1) “Українці визнають, що мир у державі повернути може тільки співучасть цілого суспільства в законодавстві, і тому обі партії прилучаються до теперішньої боротьби за конституцію в Росії на основі рівного і загального права голосування. 2) Українці ставлять за свій ідеал в межах російської держави політичну автономію України... домагаються свого українського союму з осідком у Києві і з тим, щоб до центрального парламента належали тільки справи війни і миру, торгових і всяких інших трактатів, війська, спільних фінансів та мит”.

Під впливом настроїв народних мас, які домагалися для селян землі, а для робітників фабрик, українські партії займаються в першу чергу цими насущними потребами. На другому місці стояло питання культурного національного розвитку України. Питання незалежної державности були ще далекі для того покоління. І не дивниця. В тому часі абсолютної централізації і самодержав’я навіть вимога автономії чи федерації була революційною вимогою. До тодішніх обставин годі підходити з міркою по-

літичної свідомості по-революційних поколінь, які збагатилися політичним досвідом і зробили в політичній свідомості великий крок уперед.

Великий вплив на формування думок, які вкладали політичні партії у свої програми, мала революція 1905 року та зв'язані з нею наступні події і заява царя Миколи II, про намір покликати народніх представників до участі в законодавстві, закон про виборче право і маніфест про права громадянина. В рядах українських партій живо дискутується в тому часі питання, як розв'язати дві проблеми: національну й соціяльну. Дискутантати поділилися на дві групи: марксистську й народних соціялістів. До першої групи належали відомі вже нам деякі члени основоположники РУП: Д. Антонович, М. Мелиневський, О. Скоропис-Йолтуховський і інші; другу групу очолював М. Порш, Ткаченко і інші.

Дискусію розпочав Д. Антонович статтею в "Праці" п. н. "Неіснуюче питання", у якій доказував, що дискутувати про національне питання нема потреби, бо "ми не знаємо, що таке нація" і відповіді на це питання не дає пролетарська література. . . Пролетар, закінчує свою статтю Д. Антонович, знається на тому питанню остільки, щоб з певністю сказати, що це питання видумала буржузія для того, щоб затемнювати клясову свідомість пролетаріату". О. Скоропис-Йолтуховський, піддержуючи думки Д. Антоновича, писав, що: "Головною метою єсть політичне і соціяльне усвідомлення маси, а українською вона буде сама собою, без усяких коло того заходів".*)

*) О. Скоропис-Йолтуховський потім на еміграції належав до основоположників гетьманської партії. До екстремних клясових марксистів належав також Д. Донцов.

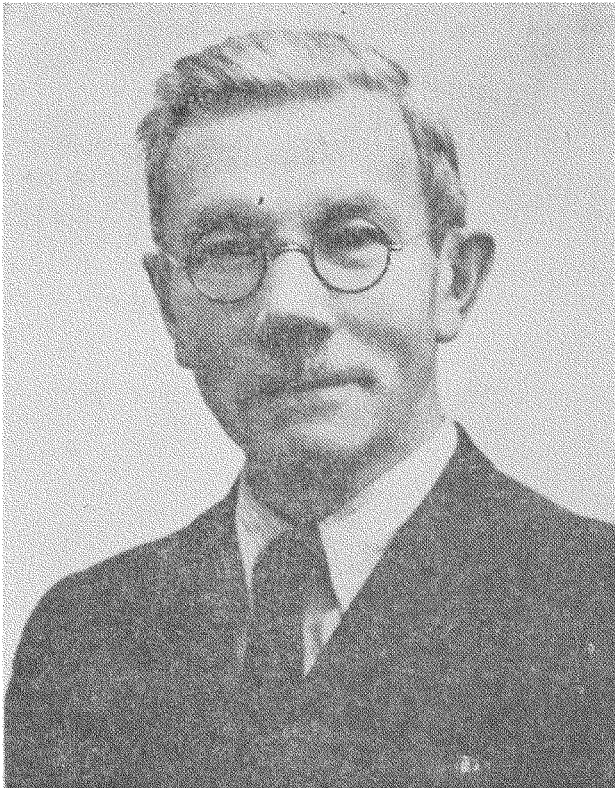
Антоновичеві і Йолтуховському у цій самій пресі відповідав М. Порш та доказував, що “національне питання існує і воно виявить себе ще більше тоді, коли розвалиться Росія”. Він з тактичних мотивів годиться на територіальну автономію України, але, каже він, “коли територіальна автономія не зможе розв’язати національного питання і коли виявляться конфлікти, тоді пролетаріят мусить прийняти в свою програму постулат державної самостійности”.

На пункті про національне питання прийшло в РУП (Революційна Українська Партія) до розколу. Одна група під назвою “Спілка” вступила до російської соціал-демократичної партії. На чолі цієї групи стояв П. Тучанський, який вірив російським соціал-демократам на слова, що “національний гніт щезне безслідно, якщо будуть здійснені домагання рос. соціал-демократії щодо повної рівноправности всіх громадян, незалежно від полу, релігії, раси й національности”. Ця група не думала не тільки про державність, але навіть про автономію, кажучи, що “національне почуття Українців розвинуте дуже слабо.”

Друга група прийняла назву Української Соціал-Демократичної Партії, яка на з’їзді вирішила, що “як найенергічніше буде боротися проти національного гніту, за рівні права всіх націй на вільне панування і вільний розвиток, твердо обстаючи право націй на самоозначення, на такі політичні інституції, які забезпечували б їй вільний культурний і громадський розвиток”.

Згодом утворилася ще третя група, “Українська Народна Партія”, яка в своїм “Основнім законі Самостійної України” висувала “спілку вільних і самоуправних земель України”.

Коли зважимо, як слабо стояв напередодні революції 1905 року український рух та як слаба була на-

ІСААК МАЗЕПА

Один із провідників соціалістичного демократичного руху у Східній Україні, пізніший прем'єр міністрів Української Народної Республіки

ціонально-політична і державна свідомість серед народних мас, то дискусії, які провадилися в нас на сторінках преси, стають для нас samozrozumілі. Це був

час, як каже І. Мазепа у своїх спогадах “Українська революція 1917 і Росія” (Народна Воля, Скрентон 1939 чч. 51-54), коли під впливом революції 1905 р. український масовий рух лише починався, постулять автономії України був таким далекойдучим і радикальним, що його доводилось боронити навіть перед членами “Української Спілки”.

Народним масам нема чого дивуватися, коли пригадати, що провідна верства в Україні була або зрусифікована, або “неутральна”, або не виходила поза ідеал автономії. Такі були наслідки довгої неволі. У виборах до Першої Державної Думи в 1906 р. багато Українців кандидували і були вибрані з рамени загально-російських партій. Спочатку взагалі не було надії об’єднати українських послів в одну національну групу. Щойно під впливом петербурзької групи УСДРП та її рухливого члена В. О. Піснячевського вдалося скласти Українську Парляментару Громаду, до якої приступила частина послів інтелігентів, а більшість складала селяни. Усього до Української Парляментарної Громади записалося 45 послів.

В 1906 р. в Петербурзі відбувся з’їзд представників поневолених народів: Азербейджанців, Білорусів, Вірмен, Грузин, Естонців, Жидів, Кіргізів, Латишів, Поляків, Татар, Українців і Фінів, разом 100 осіб. На з’їзді, як пише О. Лотоцький (“Сторінки Минулого”, ч. II. Варшава 1933 р. стор. 299), прийнято такі постанови:

1. Боротьба за політичне визволення, розчищаючи ґрунт для демократичного переустрою Росії, є спільною справою всіх народів Росії.

2) Народи ці дуже заінтересовані, щоб майбутній устрій забезпечив усім свободу та повний духовий і матеріальний розвій.

3) З’їзд визнає за неможливу та недопустиму

централізацію всього законодавства та адміністрації в державі, такій великій та різноманітній з погляду економічного, національного та релігійного, як Росія.

4) З'їзд визнає, що в децентралізації державної влади та організації народоправства на федеративних підставах заінтересовані всі народи Росії.

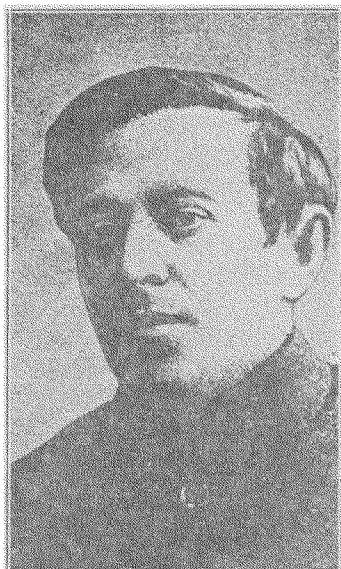
5) В інтересах народностей, що не мешкають на одній певній території, як також в інтересах національної меншости на кожній окремій території, мусять бути установлені такі норми, що забезпечили б для цієї меншости кожної нації ненарушність її національних прав та інтересів.

Для зrealізування постанов з'їзду вирішено було створити спілку поневолених народів Росії для взаємної допомоги. В Думі згадані народи створили "Союз автономістів-федералістів", який мав 150 членів і на голову обрали Українця Іллю Людвиковича Шрага. Українська Громада для допомоги Українській Парламентській Громаді і для публікацій статей про українські справи заложила тижневик "Український Вістник". Статті писали проф. Туган-Барановський, Овсяннико-Куликовський, Ол. Лотоцький, П. Стебницький, Ол. Русов, І. Франко, В. Гнатюк, С. Петлюра, М. Грушевський і др.

В тому самому часі за ініціативою і редагуванням С. Петлюри, М. Порша і П. Понятенка в Петербурзі починає виходити місячник групи УСДРП "Вільна Україна" а пропагандистичний гурток починає ширити серед послів Українців національно-політичні ідеї.

Вся Україна починала жити політичним життям. Українська студентська молодь ішла в гущу робітничих мас будити національну і соціальну свідомість. І. Мазепа у згаданій статті своїх споминів пише, що "українська стихія в думках і почуттях цих людей фі-

зичної праці, що були зв'язані з українським селом, виступала виразно. Національний момент так захоплював, каже він, робітників, що в пропагандистських гуртках, а також на мітингах, які з метою конспірації здебільшого улаштовувалося по різних балках . . . доводилося присвячувати головну увагу українській справі. З яким зацікавленням і жадобою, пише даль-

●

СИМОН ПЕТЛЮРА

Провідник УСДРП, живий публіцист, пізніший Голова Директорії УНР та Головний Отаман Військ УНР

●

ше у своїх споминах І. Мазепа, нерідко вже сивоволосі дядьки слухали не тільки про землю та волю, але й про те, що таке Україна й як вона повинна визволитися зпід гніту Москви”.

Так помалу ідеї національної і державної самостійності з невеличких гуртків, з політичних партій

входили у широкі маси робітництва й селянства та починали творити основи для боротьби за їх здійснення. Боротьба починалася від дискусій на національно-політичні й державні теми з російськими партіями, а кінчалася виступами й домаганнями в Думі. До рішального бою в Думі готувалася Українська Парляментська Громада внесенням декларації про автономію України, що її мав проголосити голова Громади. “Але доля, як пише Дм. Дорошенко (Українська Парляментська Громада, Під покровом, стор. 27), не дала справдитись цьому намірові: саме в той день, як мала бути проголошена декларація про автономію, цар розпустив Думу. “Усякі спроби zareагувати на таке поступовання не довели до нічого кращого, а противно до гіршого. Послів, що були зібрані до Виборгу, у Фінляндії, та склали протест, в якому закликали не слухатись уряду, не платити податків, не давати рекрутів і т. д., віддано під суд та засуджено на кількамісячну тюрму, а тим самим їх позбавлено права брати участь у виборах до нової Думи. З розпущенням Думи царський уряд повів гострий курс унутрішньої політики, т. зв. столипінський курс, що сильно відбився на Українцях. Товариства, що були розвінували досить широку діяльність, почав уряд закривати одне за одним. Почались заборони сходів, рефератів, концертів, вистав, посипались конфіскації газет, книжок, а тюрми почались наповняти членами політичних та культурно-освітніх організацій. Ідеї, що їх ширила УСДРП, серед несвідомого ще національно і політично робітництва, з кожним днем під впливом акції уряду втрачали свою силу. Популярними ставали ідеї російських партій та “Української Спілки”, яка була складовою частиною російської соціал-демократичної партії та була проти автономії України. При виборах до нової російської Державної Думи

в 1907 р. показався наглядно спад української самостійницької ідеї. “Українська Спілка” провела до Думи 14 послів, а УСДРП, що в своїй програмі висувала постулат національно-територіяльної автономії України спромоглися тільки на одного посла.**)

Про стан, який запанував по розігнанні першої Державної Думи, Д. Антонович пише, що верталася нова реакція. Царський уряд громив усякий прояв самостійницького, революційного і соціалістичного руху. Членів політичних організацій “одних висилали, другі самі мусіли емігрувати, треті відійшли від революційної праці, почувавши, що хвиля революції іде на спад. В кожному разі з розкинутих по всій Україні в 1905 р. революційних гуртків, організацій, комітетів залишились самі недобитки і ті поховалися по щілинах в атмосфері, пересиченій провокаторами та шпигунами. Соціал-демократи навіть не мали Центрального Комітету, і організації цієї досить сильно розвиненої партії власне в часі війни ниділи, погубивши зв'язки одна з одною, без загального провуду. Але по різних фабриках, поховавшись і майже нічим себе не виявляючи, жеврїли останні зв'язки старих робітничих організацій”.

Так український визвольний робітничий рух, що ступав на шлях національно-політичного відродження, під впливом внутрішніх обставин і тиску царського уряду мусів піти в підпілля. Брак достатної кількості провідників, брак належної політичної літератури, брак фінансових засобів для видавання газет, утримання друкарень, брак свідомости серед українських робітників вести боротьбу в професійних робітничих

***) З тих послів “Спілки” ні один не брав активної участі в українськїм русї. Вони всі потонули в морї російської соціал-демократії і большевиків.

організаціях довів до того, що на Україні провід у робітничому русі опинився в руках російського робітництва з його політичними партіями. Починаючи ще від 1903 року, себто від часу розколу російської соціал-демократичної партії на большевиків і меншевиків, ішла між ними сильна боротьба за опанування робітництва. Російські партії в Україні, що були філіями петербурзьких всемосковських центрів, провадили свою діяльність на підставі випрацьованих програм та усталеної тактики. Ідеї соціальної рівності, демократизації усього життя створювали серед широких українських робітничих мас погляд, що вся боротьба в Росії повинна провадитися найперше за повалення царського режиму, що з хвилиною його повалення прийде демократія і в демократичній російській державі настануть кращі умови для українського народу. Це була, як показав досвід революції в березні 1917 р., повна омана. Без визволення національного нема також визволення соціального.

Під впливом посиленого наступу російського царського уряду на українське політичне життя, навіть "Товариство Українських Поступовців", що об'єднувало помірковані елементи української інтелігенції, поділилося на три групи: москвофілів, які радили легальним шляхом добиватися прав; галичанофілів, які стояли за співпрацю з галицькими політичними партіями і за ведення в порозумінні з ними самостійної української політики; і третя група невтралістів, яка заступала погляд, що треба готувати сили на час, коли в Росії вибухне революція. Тільки революція, казали вони, може українському народові дати право на національну і державну самостійність.

Такими думками жило українське суспільство на Східних Землях України аж до вибуху війни.

САМОСТІЙНИЦЬКА І СОБОРНИЦЬКА ІДЕЯ В УКРАЇНСЬКОМУ РОБІТНИЧОМУ РУСІ

З ростом національно-політичної свідомости українського робітництва та політичної організованости, закріплювалася і самостійницька та соборницька ідея. Український пролетаріят і безземельне та малоземельне селянство вже не хотіли стояти осторонь загальнонаціональних справ і боротьби за українську державність. Вони ставали ступнево складовою частиною великого укр. народу та його визвольного руху. На клясову боротьбу, що її воно провадило на українських землях, воно дивилося в першу чергу, як на боротьбу з чужонаціональним капіталізмом, як на боротьбу з чужонаціональною буржуазією, як на боротьбу з поневолювачами і визискувачами усього українського народу. З тих самих мотивів, в першу чергу, український пролетаріят поборював ті українські групи і тих одиниць, які йшли в хвості капіталістичних чужонаціональних поневолювачів і визискувачів широких народних мас.

Великою помилкою українських груп було те, що вони дивилися на український робітничий рух зі становища чужого великодержавства, а не зі становища національних і соціальних інтересів української нації. Замість допомогти українському пролетаріатові чим скоріш усамостійнитись організаційно, розгорнути боротьбу за національні і соціальні права українського народу і вийти на міжнародне поле як пропагатор української справи, — ці кола в кращім випадку ставились байдуже до українського робітничого руху, а в гіршім навіть йому перешкоджали.

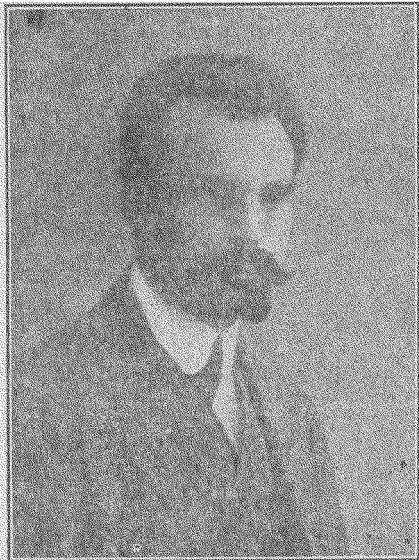
Як у Галичині так і в Україні ці кола вели угодову

політику супроти чужої влади та пропагували аполітичність. Ця аполітичність була б погано скінчилася для українського народу, якби не Мих. Драгоманів, якби не Українська Радикальна Партія в Галичині, що повстала 1890 р., і Революційна Українська Партія в Східній Україні, основана 1900 р. Неспирним фактом є, як каже Р. Борковський у статті “Основні ідеї Драгоманова, Липинського, Донцова і Липи” (Студентські Вісті” ч. 4-5 (38-39) Мюнхен 1947, що “переддрагоманівський народницько-український рух характеризується його безперспективністю. Якщо йде про політичний бік справи, то ніхто не міг вказати обривів, що могли б стати якоюсь реально-схопимою ціллю. Політична сила отієї реально існуючої тодішньої України не входила в гру. Вона існувала щонайвище в потенції. Але ж ніхто не бачив і не вказав можливостей, при яких ота потенціонально існуюча українська сила могла стати діючим чинником”.

Драгоманів виступив зі зовсім реальною пропозицією до тодішніх провідників: Йдіть в народ — казав він їм, — закладайте товариства, читальні, склепи, скликайте віча — то потім явитесь і в офіціальних інституцях парламентських як сила, а не як лякеї і жебраки, явитесь масово, а не одиницями. Коли в Україні у свій час люди послухали б його ради, коли заснувалися політичні партії і повели отверту боротьбу за здійснення самостійницької, державницької і соборницької ідеї, коли постали читальні, склепи, коли в австрійським парламенті і російській Державній Думі явилися українські послы і почали домагатися прав, що їх видвигав народ на вічах, то це була заслуга Драгоманова. Це він вирвав українство з аполітичного отупіння і маразму, ставлячи ідею політизації українства і організованости широких народніх мас у пар-

тії як реальну силу, яка може протиставитися національному і соціальному поневоленню.

“Але Драгоманів, як каже І. Мазепа (“Підстави нашого відродження” ч. I. 1946 р. стор. 142), як український політичний діяч, дістав від попередньої епо-

•

**ВОЛОДИМИР
ВИННИЧЕНКО**

Один з найактивніших революційних діячів у рядах УСДРП, редактор її видань і пропагандист, пізніший голова Уряду УНР, а потім перший Голова Директорії УНР

•

хи занадто тяжку спадщину, щоб він був у стані зробити максимум того, на що не спромоглося українство протягом цілого століття перед ним”. Він приготував ґрунт, зсунув аполітичне українство з мертвої точки й штовхнув молоде покоління до створення українських політичних партій. Політичні партії, за його вказівками перебирають провід у боротьбі за національну і державну незалежність. Три українські партії: “Українська Радикальна Партія”, “Українська Націо-

нально-Демократична Партія” і “Українська Соціал-Демократична Партія в Зах. Україні, а “Революційна Українська Партія”, відтак по її розколі “Українська Соціал-Демократично Робітнича Партія”, “Українська Радикально-Демократична Партія і др. в Східній Україні у своїх, програмах ставлять собі за мету, щоб “цілий український народ здобув собі культурну, економічну й політичну самостійність та з’єднався з часом в одноцілий національний організм”.

Ті українські політичні партії, що взялися організувати наше робітництво і пролетаризоване селянство, мусіли у своїй праці поборювати великі внутрішні і зовнішні перешкоди. Внутрішніми перешкодами були: чуже середовище й чужий вплив на робітництво, неграмотність і національна несвідомість, почуття меншевартості і віками набутий сервілізм, брак віри у власні сили і страх перед втратою праці. Зовнішніми перешкодами були: вороже наставлення державної влади до робітничого руху й ідеї соціалізму, неприхильне наставлення інших українських суспільних верств до ідей робітничого руху і поборювання їх. Але два важні чинники штовхали українське робітництво до праці, до поборювання перешкод: реальні соціально-економічні умовини, що їх творив уже розвинений промисловий і фінансовий капітал; і самостійницька, державницька і соборницька ідея. Або, іншими словами, український робітничий рух спирався на двох ідеях: ідеї соціального визволення українського народу і ідеї побудови самостійної, суверенної і соборної української держави. Коли б український робітничий рух не спирався був на цих двох ідеях, то він був би або розплився у чужому морі, або виродився у якусь терористично-диктаторську партію.

Боротьба українського робітничого руху за соці-

яльне й національне визволення ставила його на безкомпромісові позиції. Як один із яскравих прикладів можемо навести те, що діялося в 1890-их роках. За порозумінням угодовців зі Східніх Земель України з народовцями у Львові відновлено часопис “Правда”. До співробітництва було запрошено також М. Драгоманова, І. Франка й В. Олесницького. І хоч у першому числі редактори були помістили програмову статтю М. Драгоманова, у якій він ясно формулював політичну програму українства, хоч він закликав народовців стояти на безкомпромісових позиціях з тими Поляками, які заступали ідею історичної Польщі за часів Ягайла, і з тими Росіянами, які заступали ненарушимість Переяславської угоди, то в році 1890 у новорічному числі появилася вступна стаття редакції, де писалося:

“Судилося нам галицьким Русинам і Полякам відограти роль, де в чому похожу на ту, яку відограв Піємонт для Італії. Судилось нам збудувати ті нові шляхи, якими наші брати укупі з нами повинні прийти до своєї “обітованої землі”, до тієї землі, де світитиме нам усім слово правди, волі, людського життя. Та земля — федерація... Нехай нас охрещують, як кому подобається, а ми, що сили стане, служитимемо ідеї згоди на підставі реальної рівноправности”.

Це саме становище підтвердила редакція ще раз і в другому новорічному числі 1891 р. словами: “Русинам і Полякам судилося посіяти перше зерно до будучої федеративної згоди життя... Тепер від слова — берімося спільними силами до діла, до праці... стежка протоптана. Згода з Поляками не значить ворогування з іншими сусідами нашими, тим паче з найближчим нашим сусідом — народом великоруським чи московським.”

На такі заяви українських угодовців і народо

ців Юліян Бачинський відповів у 1892 р. книжкою “Україна Ирредента”, про яку вже згадувано. Ще кращу відповідь народовцям і угодовцям, а також польським та російським імперіялістам, дали в р. 1890 ті, що заснували “Українську Радикальну Партію” й у програмі заявили, що “здійснення усіх її соціалістичних ідеалів можливе тільки при повній самостійності політичній українського народу”. Створення “Української Соціал-Демократичної Партії” це дальший доказ, що провідники українського робітництва свідомі були того, яку роль прийдеться відіграти українському пролетаріатові у майбутньому. Вони вчили робітництво, що боротьба за соціальну справедливість може увінчатися успіхом тільки у власній державі. Передумовою здійснення самостійницької, державницької і соборницької ідеї вони уважали національну і соціальну свідомість. Щоб широким народним масам можна було дати національну і соціальну свідомість, то необхідним вони уважали мати право на самоорганізацію, право на свободу людини, зборів, преси, право на рідну школу і т. д. Тому боротьба за українську мову, боротьба за українську школу й університет, боротьба за зміну виборчої реформи і т. д. була безкомпромісова і завзята.

Такою ж безкомпромісовою й безоглядною була боротьба з соціальним поневоленням. На цю боротьбу українські соціалістичні партії дивилися не тільки як на класову боротьбу, але як на боротьбу класово-національну, як на боротьбу з чужонаціональною капіталістичною клясою, яка безправно загарбала українські земні багатства.

Боротьба українських робітників з визиском була не тільки класовою боротьбою, але вона мала національний характер, вона мала на цілі поліпшення матеріального становища українських працюючих

мас і врятування їх перед вимиранням, перед хворобами. Це була боротьба за живу субстанцію нації. Шляхом страйків українське робітництво і безземельне селянство поліпшували свої заробітки на фабриках і панських фільварках. Страйк, що почався був 20-го червня 1902 року в селі Куровичах, перемишлянського повіту, й прокотився по всій майже Західній Україні, це була грізна пересторога для всіх, хто казав, що "соціяльне питання у нас не існує", що селянство не хоче соціяльних змін. Цей страйк був пробною мобілізацією сил світу праці. У ньому взяли участь не тільки малоземельні і безземельні селяне, але й народні учителі, студенти та поступова інтелігенція. Масові віча, що їх проводили Шмігельський, Грицуняк, Довгань, Остапчук, Вітик, Косевич, Старосольський, брати Темницькі і другі діячі, мобілізували широкі народні маси в одну велику армію працюючих та вказували їм велику мету: повалення несправедливого державного й суспільного ладу та створення нового, кращого у своїй власній, від нікого незалежній українській державі.

Впарі із селянськими й робітничими страйками, українські студенти-соціялісти почали боротьбу за український університет. "Чотириста сорок студентів демонстративно покинули львівський університет, жадаючи заснування українського, і роз'їхалися вчитися по інших університетах Європи, найбільше до Праги". (Н. Григоріїв "Поляки на Україні", Скрентон 1936, стор. 43). Коли це нічого не помагало, коли польські студенти, враз з австрійською адміністрацією, на це відповіли погромом, справа опинилася в 1907 р. в соймі. Тут українські послали усіх трьох українських партій: Української Радикальної Партії, Української Націонал-Демократичної Партії і Української Соціал-Демократичної Партії утворили в парламенті один

клуб, який поставив домагання до австрійського уряду: 1) Визнати існування окремої української нації, 2) Злучення Східної Галичини з Буковиною в окрему "українську провінцію" з окремим соймом, 3) Потягнути до відповідальности всіх, що проводили знущання над українськими страйкарями й студентами, 4) Прийняти до відома, що українські студенти відмовилися складати приречення польською мовою.

Спільний виступ українських послів у австрійському парламенті в обороні національних і соціальних прав українського народу давав наявний доказ, що самостійницька, державницька й соборницька ідея починає щораз глибше запускати коріння.

Українські радикали в 1911 році в своєму політичному органі "Громадський Голос"*) писали ясно й отверто: "Ми радикали стоїмо твердо за незалежність України. Ми хочемо, щоб наш український народ здобув собі як найскорше самостійну державу". Так само заявляли УСДП і УНДП. Всі українські партії, що були виразниками волі українських суспільних верств, стояли за здійснення самостійницької й соборницької ідеї та створення української соборної незалежної демократичної держави.

Впертою боротьбою український робітничий рух здобув собі визнання як закордоном, так і внутрі українського суспільства. Мало того, він виборов собі право бути складовою частиною нації й бути спів-

*) Так називався орган Української Радикальної Партії, що виходив у Львові 4 десятки років. Із тим органом не має нічого спільного газетка під тою ж назвою, що почала появлятися в Нью Йорку, присвоївши собі неморально навіть рисунок титулу чужого органу та голосить думки, які є простим запереченням правдивого "Громадського Голосу".

ВАСИЛЬ СТЕФАНИК
один з найвизначніших
мистців літератури, провід-
ник молодшого радикаль-
ного покоління в Західній
Україні

творцем її політичного, національного, культурного й релігійного життя. Він був на передових позиціях у боротьбі за чисто українську політичну лінію, він гостро виступав проти спроб деяких українських суспільних верств “паношитися” і за прикладом польської шляхти творити “націю панів”. Гостро виступав він також проти клерикалізму й обскурантизму в культурно-освітніх справах. Правда, за це його стрінули різні закиди включно до безбожництва, але ці закиди не мали ніякої основи. Це признавали навіть поступові духовники, що працювали між народом в тому самому дусі.

Голос М. Драгоманова, що “денационалізація українського міста є найголовніша причина відстало-

ПАНЦИРНИЙ ПОЇЗД “ВІЛЬНА УКРАЇНА”

Це один із панцирних поїздів корпусу Січових Стрільців в Армії Української Народної Республіки.

сти української нації” найперше широким відгомном відбився в українському робітничому русі. “Поправити страту України міських шарів з їх культурою, ремеслом, більшою рухливістю, вільним духом, сміливими виступами, словами і ділом проти всякої неволі і громадянської неправди” (М. Драгоманів “Про ремесла і фабрики на Україні”) взялися провідники й організатори українського робітничого руху — українські соціялісти. Коли в містах, місточках і селах масово поширились в Західній Україні “Читальні Просвіти”, коли поставали каси ощадности, коли творилась торгівля й промисл, коли закладалось Т-во “Сільський Господар”, коли організувалася молодь у спортивно-пожарничих Т-вах “Січ”, коли поставали “Соколи”, коли творилися військові гуртки “Українських Січових Стрільців”, то в усьому тому величезна заслуга провідників українського робітничого руху.

Треба сказати правду, що тільки під впливом всебічного розвитку українського життя як Поляки, так австрійський уряд на Західніх Землях України мусили щораз то більше числитися з Українцями. Перед самою війною у австрійському соймі ухвалено реформу, що мала бути основою до політичної автономії українського народу на Західніх Землях України.

Як на Східніх так і на Західніх Землях України на передодні першої світової війни український робітничий рух був, як бачимо, зорганізований у політичних партіях. В тому часі боротьба українських політичних партій обмежувалась переважно до автономії внутрі Росії чи Австро-Угорщини, бо це було те “максимум”, що можна було здобути в тодішніх умовах. Але в думках вже зарисовувався образ самостійної України, яка з розвалом царської Росії і Ав-

стро-Угорщини стала не тільки програмою свідомого українства, але на деякий час навіть дійсністю.

Поступ і завзяття праці українського національного руху, веденого радикалами й соціал-демократами, були на кожному полі: від азбуки до збройного підготовлення боротьби. Це було можливе тому, що при всій щоденній боротьбі за “дрібні справи” стояла перед очима велика ідея всебічного визволення у Самостійній Соборній Демократичній Республіці. І тому не диво, що з надрів руху радикалів виріс рух “Січей”, а потім Січових Стрільців.

УКРАЇНСЬКИЙ РОБІТНИЧИЙ СОЮЗ

БРАТСЬКА ДОПОМОГОВА І ОБЕЗПЕЧЕНЕВА ОРГАНІЗАЦІЯ

Основана в році 1910, інкорпорована в році 1911 має понад 20.000 членів з фондами на покриття обезпечень членів у сумі біля 5.000.000 доларів.

Осідок Централі Українського Робітничого Союзу міститься в Скрантоні, Пенсилвенія, а 324 Відділи Союзу працюють по всіх стейтах Америки та в Канаді.

У. Р. Союз має найновішого роду обезпечення для старших і дітей. У. Р. Союз приймає нових членів від уродження до 60-го року життя та на суму від 250 до 2.000 доларів. Видає тижневик на 8 сторінок Народну Волю і додаток місячний в англійській мові.

На основі свого статуту Український Робітничий Союз веде не тільки братську допомогу, обезпеченеву і культурну діяльність в Америці і в Канаді, але також підтримує морально і матеріально визвольні змагання українського народу в Україні.

Вступайте в члени цієї Організації, яка визнає принципи самостійности й соборности України та братню любов Українців без огляду на релігію і походження.

Головна Канцелярія у власному домі:
524-526 OLIVE STREET, SCRANTON, PA.

Phone: 20937

Publisher:

“Ukrainska Vilna Hromada v Ameryci”
2965 Carpenter Street, Detroit 12, Mich.
